

1991-től már a Nyelvtörténeti Tanszék kötelékében dolgozott, de szerepet vállalt a 90-es években induló egyházi egyetemek, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem és a Károli Gáspár Református Egyetem oktatói munkájában is. Tudományos tevékenysége szorosan kapcsolódott az egyetemi csoportokkal megtett nyelvjárásgyűjtő utakhoz: évtizedeken át vissza-visszatért szeretett témájához, a moldvai magyarság nyelvének kutatásához: hallgatók tucatjaival ismertette meg tanórákon – és utazásokon is – a csángók kultúrájának és nyelvének sajátos világát. Néhány évvel ezelőtt sokoldalú munkásságát a szakmai Csűrődíjjal és az állami Magyar Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetéssel is elismerték.

Újabb és újabb generációk, hallgatók százai vették föl egyetemi óráit. Kiváló előadó, de még jobb történetmesélő volt. Szívesen villantotta föl széles körű irodalmi és kultúrtörténeti műveltségét, anekdotázott az egyetemi és művészeti élet szereplőiről, felidézett családi és tanszéki vagy nyelvjárásgyűjtéseken megesett történeteket. Ostorozta és gúnyolta a műveletlenség terjedését, a nyelvi igénytelenséget, az áltudományok és féligazságok térhódítását. Hallgatói és kollégái körében sokszor zendített rá egy-egy szép népdalra. Diákjaival sok esetben olyan baráti, családi kapcsolatot alakított ki, hogy sok év múltán is követte életpályájukat, tudta gyermekeik nevét, követte gondjaikat és örömeiket.

Kati néni az egyetem világán belül igazi közösségeket hozott létre: éveken át tartott óráin és az általa szervezett és szívvel-lélekkel vezetett utakon olyan embereket tett barátokká, akik enélkül talán nem is találkoztak volna. A tanszék belső életében pedig fontos viszonyítási pont maradt még nyugdíjba vonulása után is: „Márvány”¹ és „(mű)Márvány” összejövelelein fontos beszélgetések zajlottak finom sütemények mellett. De ne felejtjük az egyetemen kívüli világot sem! Ahol csak megfordult, sok-sok kedves ismerőst és barátot szerzett, de szívesen elegyedett szóba ismeretlenekkel is – különösen, ha ízes nyelvjárást beszéltek. A nyelvjárásgyűjtések célpontjain élő, sok esetben határon túli magyarok nem egyszerű adatközlők voltak a számára, hanem hús-vér emberek, akiknek sok örömet és büszkeséget okozott a Budapestről jövő kutató és a hallgatók érdeklődése.

Sokan vagyunk tehát, akik fájdalommal, nagy szomorúsággal fogadtuk halálának hírért. Köszönjük mindezt, amit kaptunk: a közösségeket, a vidámságot, a dalokat, a történeteket, a nyelvészeti ismereteket, az odafigyelést, a jó szavakat, a barátságot. Isten veled Kati, nem felejtünk el! Megyünk tovább, mondhatnánk szavaidat idézve: *ló'ra!*

BÁRTH M. JÁNOS

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Zsilinszky Éva 80 éves*

Kedves Ünnepe! Hadd szólítsalak most is úgy, ahogy számunkra ez természetes: Kedves Zsil!

Egy nagy kerek évforduló alkalmából sokféle kérdés felmerül, köztük a következő: mióta is ismerjük egymást? Nos, a mi esetünkben a válasz elég meglepő: több mint 60 éve.

¹ Fodor Katalin lakása sokáig a Márvány utcában volt.

* Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaság 2025. március 25-i ülésén, Budapesten (az ELTE BTK-n).

Te 1963-ban lettél az ELTE hallgatója, én 1964-ben; az Egyetem mindkettőnk életének központi elemévé vált, és az is maradt. Ugyanabban az időszakban voltunk diákok, ugyanazon a tanszéken kezdtük meg oktatói pályánkat, s ugyanonnan mentünk nyugdíjba. Ez a hosszú közös múlt engem most először is arra inspirál, hogy felidézzem azt a szellemet, amely a hajdani Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszéken (mai nevén: a Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszéken) pályánk kezdetén minket fogadott, és amelyben felnevelődtünk.

Ezt a tanszéket a közvélemény Benkő-tanszék néven tartotta számon, teljes joggal. Benkő tanár úr 1959-ben vette át a vezetést Pais tanár úrtól; az ő irányításával alakult ki a tanszéknek a fenti névben tükröződő profilja 1970-ben, a két magyar nyelvész tanszék tudományterületek szerinti szakosodásakor. Az akkori középnmzedéket a következő oktatók képviselték: E. Abaffy Erzsébet, D. Bartha Katalin, H. Bottyánfy Éva, Kázmér Miklós, G. Varga Györgyi. Utánuk következett életkorban Hajdú Mihály, majd Pusztai Ferenc, azután jöttünk mi négyen: Te 1968-ban (ekkor már a TESz. friss munkatársa voltál, s az egyetemen is tartottál órákat), majd D. Máta Mária és Zelliger Erzsébet 1969-ben, én 1970-ben. Az egész bölcsészkaron végigvonult akkor egy nagy fiatalítási hullám, így népes és összetartó generáció voltunk. Egy évtizeden át mi voltunk a legifjabbak; Juhász Dezső 1979-től kapcsolódott be a tanszéki munkába. Mindnyájan résztvevőivé váltunk a Benkő tanár úr által vezetett nagy közös munkálatoknak. Telt-múlt az idő, s egyszer csak úgy kezdtek minket emlegetni, hogy mi vagyunk a tanszéki derékhad.

Szeretnék most képet adni arról, hogy mi határozta meg 50 évvel ezelőtt e közösség életét. A válasz rövid és egyszerű: a tudomány és a pedagógia. Érdemes arról is szólni, hogy mi nem. Az oktatókat nem monitorozták, nem kellett lépten-nyomon statisztikát készíteni, ismeretlen volt az a kifejezés, hogy „publikációs kényszer”, és el sem tudtunk volna képzelni egy olyan világot, amelyben számon kell tartani, hogy hányan hivatkoznak ránk. (Az MTMT-hez való viszonyunkban ez máig tükröződik.) Ugyanakkor az értékrend világos volt: tudtuk, hogy egy frissen megjelent tanulmány fontos-e vagy sem, újat mond-e vagy sem; írásra csak akkor szántuk el magunkat – s akkor is kellett hozzá egy kis biztatás –, ha igazán új mondandónk volt. Sokunk nevében mondhatom, hogy soha egyetlen betűt le nem írtunk azért, hogy a publikációink száma szaporodjon. Ha mindez azt jelenti, hogy egy letűnt világ tanúi vagyunk, azt mondhatom, hogy egy humanista, értékközpontú egyetem oktatói voltunk, ahol önállóan, legjobb tudásunk szerint dolgoztunk a teljes bizalom és a magától értetődő kollegialitás légkörében. Tanszékünk a béke szigete volt. Összetartoztunk, és most, sok évtized múltán is összetartozunk.

Abban, hogy mindez így alakult, meghatározó szerepe volt először is a nagy elődöknek: Pais Dezsőnek és Bárczi Géának, a mi időnkben pedig Benkő tanár úrnak, akit Te már egyetemi hallgató korodban mesterednek választottál, s akinek a számára a legfontosabb közösség a Tanszék volt. Emellett szerepe volt mindazoknak az egyéneknek, akikből ez a jó közösség kialakult; köztük többeknek, akik már nincsenek közöttünk, így Pusztai Ferencnek, akinek a szavait, mondatait ma is idézzük és Fodor Katalinnak, aki valóságos lelke volt a legendás nyelvjárásgyűjtő kirándulásoknak, melyek során ez a társaság még jobban összekovácsolódott. Most, ezekben a napokban közös fájdalom él bennünk az ő hirtelen távozása miatt. Ezt megkerülni nem lehet, kimondani és őrá meleg szívvel emlékezni viszont igen, hiszen öröm és bánat elfér egy szívben, és aki sok jót adott a világnak, annak az emléke fénylő emlékként él tovább.

Visszatérek most a tanszéki élethez és Benkő tanár úr vezetői stílusához. Ennek egy emlékezetes esete pályánk elejéhez kapcsolódik. Ő, aki csak kivételesen tartott „hogyászt” (értsd: „hogy állsz?”, azaz: raport), egy nap behívott minket a szobájába, mi helyet foglaltunk körülötte (ő, az az ódon aranybarna ülőgarnitúra „odaát”, a Váci utcai épület III. emelet 6-os szobájában!), s ő parancsba adta, hogy egy év múlva legyünk készen az egyetemi doktori disszertációnkkal. „Nem kell, hogy a világot megrengetse, de legyen kész!” – mondta rá nagyon jellemző módon, hiszen neki kivételes képessége volt arra, hogy az általa irányított munkálatokat eljuttassa a befejezésig. A disszertációk el is készültek, s mindnyájunk számára eljött az a pillanat, amikor ismét ott ültünk vele szemben a fotelban, immár a vizsgabizottság jelenlétében, hogy számot adjunk tudásunkról és kutatásaink eredményeiről. Erős és szép emlékek ezek, akárcsak – nem sokkal később – a doktori eskü felejtetetlen szavai: „Ebben az ünnepi órában a tudomány és az igazság szolgálatára szentelem magamat.” Meggyőződése, hogy ez a pályakezdés életre szóló útmutatást adott nekünk.

Említettem a Benkő tanár úr által vezetett nagy kollektív munkálatokat. Két ilyen volt a mi időnkben: „a szótár” (azaz a TESz.) és „a grammatika” (azaz a TNyt.) A TESz. anyaggyűjtése 1961-ben kezdődött, a TNyt. 2/2. kötete 1995-ben látott napvilágot, így e két munkálat együttesen mintegy 35 évig tartott. Voltak közülünk, akik mindkettőben részt vettek. Ezek közé tartozott Zsilinszky Éva is, több közeli kortársunkkal, Gallasy Magdolnával, Haader Leával és Zelliger Erzsébettel együtt. A szótári munkaközösség kivételes szelleméről örömteli szavakkal szólt HAADER LEA (2014) Gallasy Magdolna köszöntésekor. Én most a grammatika belső világát idézném fel röviden, melynek a morfológiai része a Tanszéken készült az 1970-es évek utolsó harmadától az 1990-es évek elejéig, teljes intenzitással. Kezdem egy kardinális ponttal: e hosszú időszak alatt minden szerdán 2-kor összegyűltünk Benkő tanár úr szobájában, hogy megvitassunk egy-egy frissen elkészült fejezetet. Minden fejezetről minden résztvevőnek véleményt kellett mondania, mégpedig először általában, azután laponként haladva, újabb és újabb körökben. A vezetői módszert tökéletesen jellemezte a következő felszólítás: „Menjünk körbe!” Azaz: nemcsak az szólt, aki szólásra jelentkezett, hanem sorban mindenkinek szólania kellett, beosztásra és életkorra való tekintet nélkül. Nagy iskola volt ez, főleg nekünk, ifjaknak: megtanultuk, hogy a tudományos vitában a kérdések tisztázását a személyes vélemények és ellenvélemények kimondása viszi előbbre, és hogy a mi szavunknak is súlya van. Sokat fejlődtünk ezáltal. Nem is szólva arról a szemléleti átalakulásról, amelynek a lényege az volt, hogy nem elemtörténetet kívánunk írni, hanem rendszertörténetet. Meggyőződése, hogy ez a felfogás új irányt adott mind tanítási óráinknak, mind más témájú írásainknak.

A közös munkálatok jelzése után felvázolnám most azokat a fő kutatási területeket, amelyek az Ünnepelt egyéni munkásságában központi szerepet játszanak. Azzal kezdem, hogy ahol a közösségi munka ilyen mértékben első helyen áll, ott az egyéni témák is gyakran ehhez kapcsolódnak. Ezt világosan jelzi Zsilinszky Éva élénk érdeklődése a szókészlet története iránt, amelyet nyilvánvalóan felkeltett vagy megerősített már végzős korában a TESz. munkálataiban való részvétel. S ha ezt összevetjük azzal, hogy a Magyar nyelvtörténet című tankönyvben (KISS–PUSZTAI szerk. 2003) ő írta a Szókészlettörténet című fejezeteket (ZSILINSZKY 2003a), nem meglepő, hogy a vizsgált szavak kapcsán – igazi lexikográfusként – mindig jelezte az első előfordulás dátumát is; másfelől az utolsó fejezet végén szintézis-szellemben összegezte különféle szempontok

szerint a magyar szókészlet változásait (uo. 811–823). Alapvető az a szemléleti egység, amely mindezekben megnyilvánul. Ugyanez van jelen az angol vonatkozású elemekről írt kismonográfiában is (ZSILINSZKY 2003b), melynek a megírása egyenesen órá várt, s mely e fontos kérdéskörrel először ad átfogó képet.

Egy újabb kutatási terület (ezúttal a grammatika keretében) a *névutók történetének* feldolgozása az ómagyar kor végéig (ZSILINSZKY 1991, 1992), a már kiemelt rendszertörténeti megközelítés hangsúlyos érvényesítésével. Ehhez kapcsolódik a kandidátusi fokozat megszerzése is (1995).

Harmadikként szölok – bár időrendben ez volt az első – az *úriszéki szövegek* iránti eleven érdeklődésről, melynek gyökerei az egyetemi évekre mennek vissza, közelebbről Benkő tanár úr szemináriumára, ahol ez szakdolgozati témává érlelődött. Abban az időszakban, az 1960-as években már élénk figyelem irányult a középmagyar korra; ezzel együtt járt új műfajú nyelvemlékek kiadása is. A fenti témakörből, egy frissen megjelent anyag alapján készült ZSILINSZKY ÉVA egyetemi doktori disszertációja, A pápai úriszék szókészlete a XVII. században címmel (1975). S hogy ez a terület továbbra is foglalkoztatta, azt világosan tükrözi egy-egy későbbi tanulmánya is.

A sort tovább folytathatnám, ám az Ünnepektől más irányú tevékenységeiről is szólni kívánok, ezért inkább utalok a Kerekasztal körül. Huszonöt nyelvészeti tanulmány című kötetre, amely sokoldalú képet ad munkásságáról (JUHÁSZ szerk. 2016: 109–155).

A további tevékenységekre térve: ezek közös vonása az, hogy Zsilinszky Éva egész pályája során sokat dolgozott önzetlenül a *közjaváért*. Ennek egyik megnyilvánulása az, hogy részt vállalt a tanszéken az 1980-as évek eleje óta folyó nyelvemlékkiadási munkálatokban, mégpedig 2000 és 2010 között három OTKA-pályázat vezetésével, még nyugdíjas éveit elején is. Ennek során megjelent a Régi Magyar Kódexek sorozat két új kötete, majd egyre jobban kibontakozott egy új irány: a latin nyelven írt régi magyar nyelvtanok egész sorának megjelentetése C. Vladár Zsuzsa fordításában és Zsilinszky Éva szerkesztésében. Úgy gondolom, felbecsülhetetlen szolgálatot tettek ezzel a magyar nyelvtudománynak, megteremtve az alapját annak, hogy e nyelvtanok anyaga különféle feldolgozások kiindulópontjává válhasson.

Az eddig mondottak szoros kapcsolatban állnak több más területtel is. Kiemelném azt, hogy az egyetemi magyar nyelvészeti oktatás keretében Zsilinszky Éva tudománytörténeti órákat is tartott (amire hosszú idő óta nem volt példa). Másrészt ő kezdeményezte az első Forráskutatás, forráskiadás, tudománytörténet konferenciát 2008-ban, amelyet azután két újabb is követett. Harmadsorban: E. Abaffy Erzsébet visszavonulása után ő vette át a Magyar Nyelvészet Doktori Programban a nyelvtörténeti alprogram vezetését (2002–2008), s olyan kitűnő szakemberek disszertációjának volt rendkívül gondos témavezetője, mint C. Vladár Zsuzsa, Terbe Erika, Koltai Kornélia, Szentgyörgyi Rudolf, Kalcsó Gyula és mások. Mindezekről a tíz évvel ezelőtti köszöntésen a tanítvány és munkatárs szemszögéből is szólt C. VLADÁR ZSUZSA (2015).

A közjő szolgálata a fentiek mellett abban is megnyilvánult, hogy Zsilinszky Éva hosszú éveken át hivatali munkát is vállalt, először a Művelődési Minisztérium Egyetemi Főosztályán, később az ELTE Főtitkári Hivatalában, ezeken a helyeken is képviselve tudományterületünk érdekeit, s a rá jellemző fegyelemmel, szervezőkészséggel és emberi jóindulattal közelítve mindazokhoz az ügyekhez, amelyeknek a felelőse volt. Munkája elismerésül „Pro Universitate” emlékéremben részesült.

Amióta nyugdíjba ment (2007), ugyanilyen odaadással és végtelen szeretettel gondoskodik immár 100 éves édesanyjáról. S közben rólunk sem felejtkezik meg, akikhez egész szakmai pályafutása kapcsolódik, benne sok közös munkával és számtalan közös élménnyel.

Kedves Zsil! Örülünk, hogy ezen a szép napon együtt lehetünk, és Téged köszönthetünk. Kívánunk Neked további sok örömet, jó egészséget, és hogy minél gyakrabban láthassuk egymást. Isten éltesen!

Hivatkozott irodalom

- HAADER LEA 2014. Gallasy Magdolna 70 éves. *Magyar Nyelv* 110: 124–126.
- JUHÁSZ DEZSŐ szerk. 2016. *Kerekasztal körül. Huszonöt nyelvészeti tanulmány*. ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék, Budapest.
- KISS JENŐ – PUSZTAI FERENC szerk. 2003. *Magyar nyelvtörténet*. Osiris Kiadó, Budapest.
- TESZ. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–3. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1976.
- TNyt. = *A magyar nyelv történeti nyelvtana* 1. *A korai ómagyar kor és előzményei*. 2/1. *A kései ómagyar kor. Morfematika*. 2/2. *A kései ómagyar kor. Mondattan. Szöveggrammatika*. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991–1995.
- C. VLADÁR ZSUZSA 2015. Zsilinszky Éva 70 éves. *Magyar Nyelv* 111: 494–495.
- ZSILINSZKY ÉVA 1991. A névutók. In: *TNyt.* 1: 442–461.
- ZSILINSZKY ÉVA 1992. A névutók. In: *TNyt.* 2/1: 696–715.
- ZSILINSZKY ÉVA 2003a. Szókészlettörténet. In: KISS–PUSZTAI szerk. 2003: 173–203, 372–392, 618–631, 725–738, 804–823.
- ZSILINSZKY ÉVA 2003b. *Az angol vonatkozású elemek újabb etimológiai szótárainkban*. Nyelvtudományi Értekezések 153. Akadémiai Kiadó, Budapest.

KOROMPAY KLÁRA
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Kiss Gábor 70 éves*

1. A mai köszöntőmre készülve az jutott eszembe, hogy voltaképpen ma nem csupán kedves kollégám és barátom Kiss Gábor 70. születésnapját ünnepeljük, hanem általa, mint a magyarországi lexikográfiai kiemelkedő alakja által, a nagybetűs *s z ó t á r t* és ahhoz kapcsolódóan annak előállításához kötődő tudományos háttérét, a lexikográfiát is. Először röviden szeretnék megemlékezni ünnepeltünk eddigi szakmai pályafutásáról, majd néhány gondolatot megosztani közös szenvedélyünkről, a szótárról, a szótárírásról.

Kiss Gábor a budapesti Piarista Gimnázium elvégzése után az ELTE Természettudományi Karán programozó matematikus szakon szerzett 1979-ben kitűnő minősítésű diplomát. A szak elvégzésének utolsó évében, 1978-ban elkezdte a ELTE Bölcsészettudományi Karán az általános és alkalmazott nyelvész szakot, ahol jelesre diplomázott. 1995-ben elvégezte az ELTE Tanítóképző Főiskolai Karán a magyar nyelv és irodalom szakos tanári szakot is.

* Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaság 2025. május 6-i ülésén, Budapesten (ELTE BTK).